

वम्रो वैखानसः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्।

कं नश्चित्रमिषण्यसि चिकित्वान्पृथुग्मानं वाश्रं वावृधध्यै।

कत्तस्य दातु शवसो व्युष्टौ तक्षद्वज्रं वृत्रतुरमपिन्वत्॥ १०.०९९.०१

पृथुग्मानम्- पृथुळाम्। वाश्रम्- मन्त्रमयीम्। कम्- काम्। चित्राम्- असाधारणीं सम्पदम्।
चिकित्वान्- जानन्। नः- अस्मदर्थम्। इषण्यसि- प्रेरयसि। वृत्रतुरम्- आवारकहिंसकम्। यं
वज्रम्। तक्षत्- त्वष्टा ससर्ज। अपिन्वत्- असिञ्चत्। तस्य। शवसः- वज्रस्य। व्युष्टौ- व्याप्तौ।
कत् दातु- किं दानं भवेत्॥१॥

स हि द्युता विद्युता वेति सामं पृथुं योनिमसुरत्वा ससाद।

स सनीळेभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न ऋते सप्तथस्य मायाः॥ १०.०९९.०२

सः- असाविन्द्रः। हि- खलु। द्युता- दीप्तिमता। विद्युता- वज्रेण। साम। वेति- गच्छति।
असुरत्वा- स्वप्राणबलेन। पृथुं योनिम्- बृहत्सदनम्। ससाद- उपविष्टवान्। सः। सनीळेभिः-
समानसदनैः स्वभ्रातृभिर्मरुद्भिर्युक्तः। प्रसहानः- शत्रुबलानि प्रसहन् भवति। सप्तथस्य- सप्तधा
विभक्तस्य। अस्य- एतस्य मरुद्गणस्य। भ्रातुरिन्द्रस्य। मायाः- प्रज्ञाः। यज्ञमृते। न- न
भवन्त्येव॥२॥

स वाजं यातापदुष्पदा यन्स्वर्षाता परि षदत्सनिष्यन्।

अनर्वा यच्छतदुरस्य वेदो घ्नञ्छिश्नदेवाँ अभि वर्षसा भूत्॥ १०.०९९.०३

सः- असाविन्द्रः। वाजम्- युद्धम्। याता- गन्ता। अपदुष्पदा- अपगतदुष्टगत्या। यन्- गच्छन्।
सनिष्यन्- सम्भक्तुमिच्छन्। स्वर्षाता- स्वर्गसम्भक्ता। परि षत्- परिषीदति। अनर्वा-
असाधारणप्राणः। शिश्रुदेवान्- शिश्रोपलक्षितकाममूढानि भावनानि। घ्नन्- नाशयन्। शतदुरस्य-
प्रभूतद्वारयुक्तशरीरपुरे। वेदः- निहितां सम्पदम्। निहितं ज्ञानं वा। वर्षसा- स्वबलेन। अभि भूत्-
अभिभवति॥३॥

स य॒ह्यो॒ऽवनी॒र्गो॒ष्वर्वा जु॒होति प्र॒धन्या॑सु स॒स्त्रिः।

अ॒पादो यत्र यु॒ज्या॑सोऽर॒था द्रो॒ण्यश्वा॑स ईर॒ते घृ॒तं वाः ॥ १०.०९९.०४

अर्वा- गतिशीलः। सस्त्रिः- सरणकुशलः। सः- असाविन्द्रः। यत्र। अपादः अरथाः- पादादिसाधनहीना अपि। द्रोण्याश्वासः- द्रुतव्यापनाः। युज्यासः- योगयुक्ता भावनाः। वाः घृतम्- जीवोदकम्। ईरते- प्रेरयन्ति। तत्र। प्रधन्यासु- भाग्यवत्सु। गोषु- चिद्रश्मिषु। यह्यः- महतीः। अवनीः- जीवोदकधाराः। आ जुहोति- आह्वयति आक्षिपति। अपां चिद्रश्मीनामल्प एव भेदः। आपः प्रायशः श्रुतिषु संसारस्थसमस्तनामरूपाणां मनोबुद्धयहङ्कारादीनामाधारशक्तिप्रवाहः। रश्मयस्तु तस्य प्रवाहस्यापि आधारभूतश्चिच्छक्तिप्रवाहः। क्वचिच्चिद्रश्मयोऽप्याप इत्युच्यन्ते अनयोरल्पमेवान्तरमिति कारणात् ॥४॥

स रु॒द्रेभि॒रश॑स्त॒वार ऋ॒भ्वा हि॒त्वी ग॑य॒म॒रेअ॒वद्य॑ आ॒गात्।

व॒म्रस्य॑ म॒न्ये मि॒थुना वि॒व॒व्री अ॒न्नम॒भीत्या॑रोद॒यन्मु॒षाय॑न् ॥ १०.०९९.०५

सः- असाविन्द्रः। अशस्तवारः- अप्रार्थितधनोपि धनदाता। ऋभ्वा- महात्मा। अरेअवद्यः- दूरङ्गतदोषः। गयम्- स्वधाम। हित्वी- हित्वा। रुद्रेभिः- मरुद्भिः प्राणविशेषैः। आगात्- अगमत्। वम्रस्य- मन्त्रविदः। मिथुना- दम्पती। विवव्री- विगतज्वरौ। मन्ये- इति चिन्तयामि। वम्रः- मन्त्रवित्। अन्नम्- इन्द्रार्थं समर्पितव्यं हव्यं दस्युहस्तगतम्। मुषायन्- हरन्। अभीत्य- दस्युसकाशात् प्राप्य। अरोदयत्- शत्रुं रोदयति ॥५॥

स इ॒दासं॑ तु॒वीर॒वं प॒तिर्द॑न्व॒ळक्षं॑ त्रि॒शीर्षा॑णं द॒मन्य॑त्।

अ॒स्य त्रि॒तो न्वो॒जसा॑ वृ॒धानो वि॒पा व॑रा॒हम॑योअ॒ग्रया॑ हन् ॥ १०.०९९.०६

सः- असाविन्द्रः। इत्- एव। दासम्- उपक्षपयितारम्। तुवीरवम्- बहु गर्जन्तं वृत्रम्। दन्- दमयन्। पतिः- चिद्रश्मिपालकः सन्। षळक्षम्- षण्णेत्रम्। त्रिशीर्षाणम्- त्रिशिरसम्। दमन्यत्- जेतुमैच्छत्। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। ओजसा- बलेन। त्रितः-स्वरूपतस्तीर्णतमस्तिरस्कृताज्ञानो

वा । नु- क्षिप्रम् । वृधानः- वृद्धः । अयोअग्रयया- अयःसाराग्रयया । विपा- अङ्गुल्यया । वराहम्-
मेघं मेघोपलक्षितजडम् । व्यहन्- वृष्ट्यर्थं जघान ॥६॥

स द्रुहणे मनुष ऊर्ध्वसान आ साविषदर्शसानाय शरुम् ।

स नृतमो नहुषोऽस्मत्सुजातः पुरोऽभिनदर्हन्दस्युहृत्यै ॥ १०.०९९.०७

सः- असाविन्द्रः । द्रुहणे- दृढं हातव्याय । मनुषे- मनुष्याय । ऊर्ध्वसानः- उच्छ्रितगुणैर्वृत्रान्तकः
सन् । अर्शसानाय- हिंसकाय । शरुम्- स्वायुधं वज्रम् । आ- आभिमुख्येन । साविषत्- प्रेरयति ।
सः- असाविन्द्रः । नृतमः- वीरतमः । नहुषः- मनुष्यः । अस्मत्- अस्मासु । सुजातः- सुष्ठु
प्रादुर्भूतः । अर्हन्- पूज्यः सन् । दस्युहृत्ये- चोरनाशनाय । पुरः- बन्धनानि । अभिनत्-
विभेद ॥७॥

सो अभ्रियो न यवस उदन्यन्क्षयाय गातुं विदन्नो अस्मे ।

उप यत्सीददिन्दुं शरीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ॥ १०.०९९.०८

सः- असाविन्द्रः । अभ्रियः- मेघ्यः । न- सम्प्रति । यवसे- धान्यप्रदानाय । उदन्यन्- उदकं
दातुमिच्छन् । नः- अस्मभ्यमृत्विग्भ्यः । अस्मे- अस्मै यजमानाय च । क्षयाय- शरणाय । गातुम्-
मार्गम् । विदन्- लम्भयन् । यत्- यदा । इन्दुम्- सोमं रसम् । शरीरैः- स्वकीयनानारूपैः । उप
सीदत्- उपास्ते । तदा । श्येनः- मुमुक्षुः । श्येनः श्रुतौ मुमुक्षुमोक्षादिप्रतीकः । अयोपाष्टिः-
अयःसारपाणिः । दस्यून्- चोरभावनानि चोरान् स्वार्थपरान् वा । हन्ति- नाशयति ॥८॥

स ब्राधतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शुष्णं कृपणे परादात् ।

अयं कविर्मनयच्छस्यमानमत्कं यो अस्य सनितोत नृणाम् ॥ १०.०९९.०९

सः- असाविन्द्रः । ब्राधतः- महतोपि शत्रून् । शवसानेभिः- बलवद्भिर्वज्रैः । अस्य- आक्षिप्य । असु
क्षेपणे । कुत्साय- कर्मशीलायोपासकाय । कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति श्रुतावेवमेव दृश्यते ।
शुष्णम्- शोषकम् । कृपणे- मन्त्रैः स्तुते सति । परादात्- पराभूय ननाश । यः । अत्कम्- स्वकीयं

रूपम् । अस्य- इन्द्रार्थे । उत- अपि च । नृणाम्- मनुष्यहिताय । सनिता- सम्भक्ता । कविम्- तं
क्रान्तदर्शिनम् । शस्यमानम्- मन्त्रयुक्तम् । अयम्- इन्द्रः । अनयत्- शोभनमार्गे नयति ॥९॥

अयं दशस्यन्नर्यैर्भिरस्य दस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी ।

अयं कनीनं ऋतुपा अवेद्यमिमीतारुं यश्चतुष्पात् ॥ १०.०९९.१०

अयम्- एषः । अस्मै- एतस्मै उपासकाय । नर्यैभिः- नरहितसाधनैः । दशस्यन्- वरं प्रयच्छन् ।
देवेभिः- द्युतिभिः । दशमः- दर्शनीयः । वरुणः- ऋताधिदेवता । न- इव । मायी- विद्वान् । अयम्-
एषः । कनीनः- कमनीयः । ऋतुपाः । अवेदि- अज्ञायि । यः । चतुष्पात्- पादचतुष्टययुक्तः । तम् ।
अररुम्- अरिम् । अमिमीत- हिसितवान् । मीड्- हिंसायाम् ॥१०॥

अस्य स्तोमैर्भिरौशिज ऋजिश्वा व्रजं दरयद्वृषभेण पिप्रोः ।

सुत्वा यद्यजतो दीदयद्रीः पुरं इयानो अभि वर्षसा भूत् ॥ १०.०९९.११

औशिजः- कामयमानः । ऋजिश्वा- आर्जवगतिः । अस्य- एतस्येशनाधिदैवतस्य । स्तोमेभिः-
मन्त्रैः । वृषभेण- वर्षकेणेन्द्रेण । पिप्रोः- पूरकस्य । व्रजम्- चिद्रश्मिसमूहबन्धम् । दरयत्-
विदारयति । सुत्वा- रसनिष्पादकः । यजतः- उपासकः । गीः- मन्त्रान् । दीदयत्- उद्दीपयति ।
पुरः- बन्धनानि प्रति । इयानः- सरन् । वर्षसा- स्वबलेन । अभि भूत्- तान्यभिभवति ॥११॥

एवा महो असुर वक्षथाय वम्रकः पङ्क्तिरुप सर्पदिन्द्रम् ।

स इयानः करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः ॥ १०.०९९.१२

एव- एवम् । महः वक्षथाय- महद्वहनाय । असुर- प्राणद । वम्रकः- मन्त्रवित् । मन्त्रोद्गारी । वम्-
उद्गिरणे । अनुव्रतायेति मन्त्रस्य भाष्यसन्दर्भे वम्रशब्दस्य एवमेव व्याख्यां करोति सायणः । पङ्क्तिः-
स्वसदाचरणैः । इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम् । उप सर्पत्- उपागच्छति । सः- असाविन्द्रः । इयानः-
उपासकं प्रति गच्छन् । अस्मै- एतस्मै । स्वस्तिम्- मङ्गलम् । करति- करोति । इषम्-
सत्सङ्कल्पम् । ऊर्ज- प्राणम् । सुक्षितिम्- शोभनाध्यात्मभूमिकाम् । विश्वम्- सर्वम् । आभाः-
आभरतु ॥१२॥